

A javítóintézeti nevelésről

Tartalom

Bevezető.....	1
A javítóintézetbe vezető út	1
Javítóintézet, mint a gyermekvédelmi rendszer része	2
Javítóintézetek büntetőjogi szerepe	2
Javítóintézeteken belül	3
A családi háttér szerepe a bekerülésben	3
Elkövetett bűncselekmények	4
A nevelés és oktatás szerepe	5
Kik dolgoznak a javítóintézetekben?.....	6
Kikerülés, szökések és utánkövetés	6
A javítóintézeteken túl	7

Bevezető

A javítóintézeti neveléssel összefüggésben kevés hazai kutatás született, de a gyermek- és fiatalkori bűnelkövetéssel az utóbbi évtizedekben több tudományág foglalkozott: kriminológiai, társadalom- és neveléstudományi megközelítésekkel, esettanulmány-szerű vizsgálatokkal hozzájárultak ahhoz, hogy az elméleti és főleg gyakorlati (pedagógiai, nevelési stb.) ismeretekre támaszkodva a javítóintézetek egyre hatékonyabban működ-hessenek (Hegedűs 2007, Lénárd & Rácz 2004, Bujdos 1988, Bujdos 1989). A témával foglalkozó tudományterületek sokszínűsége azt mutatja, hogy a vizsgálható témakörök is széles skálán mozognak: a gyermekek viselkedési formái mellett hangsúlyos a fiatalkori bűnelkövetés okainak és a bűnelkövetés esélyeire ható tényezőknél a vizsgálata, emellett a fiatalok általános pszichológiai jellemzői, a gyermekek társadalmi-gazdasági háttere, szociokulturális és szociodemográfiai jellemzőinek feltárása is kiemelt szerepet kap a bűnelkövetés lehetséges okainak és kockázatainak vizsgálatakor. (Hegedűs 2010, Volentics 1996, B. Aczél 1985).

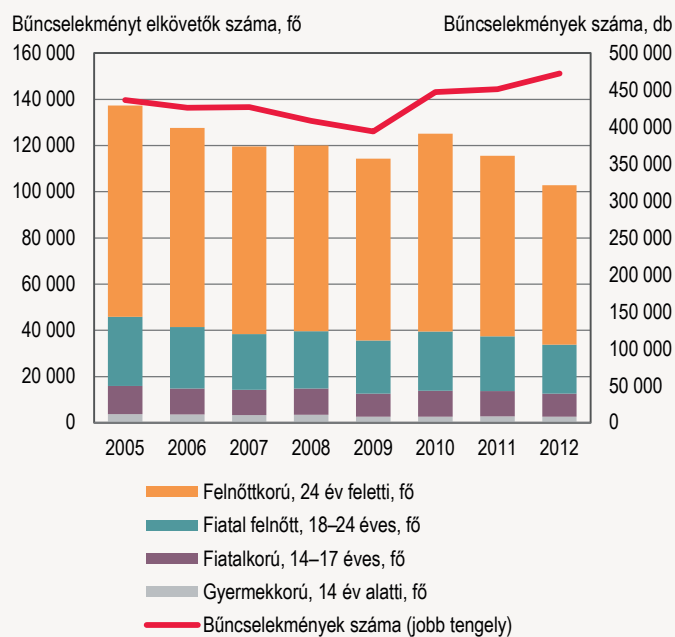
A javítóintézetbe vezető út

Magyarországon a regisztrált bűncselekmények száma a rendszerváltás után nagymértékben megnövekedett, jelentős strukturális változás következett be a bűncselekménytípusokban és a bűnelkövetők összetételében. Újabb változás a 2000-es évek közepétől tapasztalható, a korábbi gyors ütemű növekedés megállt, és rövid stagnálás után lassú csökkenés mutatkozott 2009-ig mind a regisztrált bűncselekmények, mind a bűnelkövetők számában.¹ Bár a bűnelkövetők száma az utóbbi években kismértékben csökkent, 2012-ben több mint 108 ezren követtek el valamilyen bűncselekményt: közülük 10 ezren fiatalkorúak (14–17 évesek), több mint

21 ezren fiatal felnőttek (18–24 évesek), valamint – gyermekkoruk miatt – a büntetethez való jogból kizárt 14 évesnél fiatalabbak is több mint 2600-an voltak.² A százezer azonos korú lakosra jutó bűnelkövetők száma a 14–17 és a 18–24 évesek csoportjaiban is kétszerese a teljes népességre vetített arányszámnak, azaz a fiatalok körében nagyobb arányban található regisztrált bűnelkövetők. Ezeket az adatokat vizsgálva kézenfekvő feltételezés lenne azt gondolni, hogy az idősebbek kisebb arányban követnek el bűncselekményeket, ám inkább arról van szó, hogy a felnőttek „ügyesebben” kerülnek el a lebukást, a következmények mérlegelésének köszönhetően kisebb valószínűséggel érik utol őket. A fiatalabb korban elkövetett, kevésbé súlyos, kisebb büntetési kockázatú bűncselekmények száma magas, melyek arányának csökkentését a javítóintézeti nevelésre utalás és egyéb intézkedések hivatottak elősegíteni.

1. ábra

Bűncselekményt elkövetők és bűncselekmények

A jogerősen elítéltek 7%-a fiatalkorú, valamint közel egyharmada fiatalkorú vagy fiatal felnőtt (14–24 éves). A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények több mint a fele vagyon ellen irányult, azon belül lopás és rablás fordult elő legnagyobb arányban. Magas a közrend elleni bűncselekmények (garázdaság és kábítószerrel való visszaélés) és a személy ellen elkövetett bűnesetek száma is, mely a legtöbb esetben súlyos testi sértést, zaklatást vagy magánlaksértést jelent.

¹ A törvényi szabályozás, a büntetőjogi kategóriák, valamint a számbavétel módszertanának változása miatt a hosszú időszoros elemzés során az adatok összehasonlíthatósága korlátozott.

² A Btk. 2013. július 1-jei hatálybalépése miatt változtak egyes büntetőjogi kategóriák adott éven belül, ezért az elemzés során az igazságügyi statisztikákhoz 2012. évi adatokat használtunk.

1. tábla

Jogerősen elítélt fiatalok száma bűncselekmény típusa szerint, 2012

Bűncselekmény típusa	Elítéltek	
	száma	megoszlása, %
Vagyon elleni	2 846	57
lopás	2 067	41
rablás	385	8
Közrend elleni	1 334	27
garázdaság	983	20
visszaélés kábítószerrel	157	3
Személy elleni	405	8
súlyos testi sértés	244	5
zaklatás	30	1
magánlaksértés	28	1
Államigazgatás, igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni	204	4
Közlekedési	104	2
Házasság, család, ifjúság és a nemi erkölcs elleni	82	2
Gazdasági	35	1
Összesen	5 010	100

A fiatal felnőttek és a fiatalok bűnelkövetési kockázata társadalmi szinten magas, az adatok alapján az látszik, hogy már fiatal korban nagyobb arányban követnek el egyénél több bűncselekményt, mint a teljes regisztrált bűnelkövetők csoportja, ezért különleges és speciális figyelmet igényelnek minden tekintetben.

Javítóintézet, mint a gyermekvédelmi rendszer része³

A javítóintézeti nevelés fontos szerepet tölt be a fiatalok bűnelkövetésének szankcionálásában, hiszen az erős bűnmegelőző hatású büntetések és intézkedések mellett célja a megfelelő környezetet és nevelést, esetleges utógondozást nyújtani a kedvezőtlen szociodemográfiai háttérű fiataloknak, elősegítve a későbbi társadalmi beilleszkedésüket. A magyarországi javítóintézetek így kettős szerepet töltenek be a hazai jogrendszerben. Egyrészt büntetőjogi joghátrányt biztosító intézmény szabadságvesztéssel járó személyi szankció esetén, ugyanakkor a gyermekvédelmi rendszer részeként olyan létesítmény, melynek fő célja a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok felügyelete, megfelelő kompenzáló és korrigáló nevelésének biztosítása. A fiatalok bűnelkövetés társadalmi megítélése és az intézetek működési kerete folyamatosan változott a szakmai szempontok, vagy éppen az aktuális politikai, gazdasági és társadalmi folyamatoknak köszönhetően, mígnem kialakult a ma létező forma, a támogató, reszocializációt középpontba helyező, egységes intézményi célokat és eszközöket alkalmazó szervezeti működés (Lénárd & Rác 2004).

Magyarországon a fiatalok bűnelkövetés büntetőjogi szabályozását 1878-tól a Csemegi-kódex⁴ biztosította, amely rendelkezése alapján a fiatalok bűnözők számára javítóintézeteket kellett létrehozni az ország különböző pontjain. A 19. század végén (1884) Aszódon kezdte meg működését az első javító, majd két évvel később épült egy Kolozsváron, újabb két év múlva egy Rákospalotán a lányok részére, 1895-ben Kassán, 1905-ben pedig Székesfehérváron jött létre 1–1 intézet (Hegedűs 2007).

Bár az 1878-as törvény előírta a javítóintézetek létrehozását, azonban elmaradt a büntetések végrehajtására és az intézetek szervezeti működésére vonatkozó szabályozás kialakítása. Ekkor a büntethetőség határa a 12 éves kor volt, azonban nem csak bírói ítélet következtében kerülhettek be fiatalok, hanem szülői kérésre és kényszer hatására is. A 20. század első felében a világháborúk következményeként jelentősen átalakultak az intézetek fő funkciói, hiszen jelentősen megnőtt a háborús krízishelyzetre deviáns viselkedéssel reagáló, szülőktől elkerült – vagy félárván, árván maradt – fiatalok száma, valamint a megélhetési bűnözés is egyre inkább teret kapott az ország legtöbb pontján. Ekkor a javítóintézetek maximális kihasználtsággal működtek.

A második világháborút követő időszakban egyfajta újrászervezés indult meg a javítóintézetekben, azonban a politikai hatalom eszméi miatt teljesen új értékek mentén folytatódott a javítóintézeti nevelés, mely értékek a korábbi és a mai gyermek- és nevelésközpontú céloktól messze elmaradtak. Egészen az 1950-es évek végéig a központi hatalom nem fordított figyelmet a gyermekvédelmi megközelítés felé, a Munkaerő Tartalékok Hivatal megalakulása után az intézetben lévő fiatalokat szocialista szakképzések mellett a „rendes dolgozói létre” nevelték.

Az 1960-as évek elején mutatkozott meg az igény a bűnelkövető (vagy nevelésre beadott) fiatalok helyes nevelésére, oktatására, megfelelő értékek közvetítésére, a meglévő hátrányok csökkentésére a megfelelő társadalmi integráció érdekében. A büntető törvénykönyv (Btk.) 1978. évi hatályba lépéséig folyamatosan nőtt az elhelyezett fiatalok száma, azonban az új törvény értelmében már csak bírói végzéssel kerülhettek javítóintézeti nevelésbe a fiatalok, melynek következtében jelentősen csökkent az összlétszám. Az 1970-es években az Oktatási Minisztérium fennhatósága alá kerültek a javítóintézetek, ezzel is megerősítve a nevelés és az oktatás szerepét. Az 1980-as évek végétől kezdődően – ahogyan a szociális ágazat folyamatosan bővült, és szerepe egyre fontosabbá vált társadalmi szinten – a gyermekvédelmi szempontok figyelembevételével a javítóintézmények fenntartása és vezetése is a szociális ügyekért felelős szervek kezében összpontosult és összpontosul a mai napig.

Az ezredfordulót megelőző évtizedben az új, büntetés-végrehajtásra^{5,6}, valamint a gyermekvédelemre vonatkozó törvények, rendeletek^{7,8} és a javítóintézeti nevelési rendtartás szabályozása⁹ elősegítette az intézmények hatékonyabb képző-nevelő működését. Egységesen meghatározták többek között a javítóintézetekre vonatkozó intézkedések általános menetét és célkitűzéseit (pl. működés, befogadás, ellátás, képzés, jutalmazás stb.), azt, hogy melyek a jogerős ítélettel és az előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok fiúk és lányok felvételére kijelölt intézetek, illetve az intézet dolgozóitól elvárt képesítési követelményeket és létszámokat. Az egységes szabályozáson túl az egyes intézetek a saját Szervezeti és Működési Szabályzatukban rögzített fiatalok létszámmal, képzésformákkal és módszerekkel (szakkör, műhely, foglalkozás stb.) tehetik hatékonyabbá a nevelést és oktatást.

„Esélyt adunk, utat mutatunk” – Aszódi Javítóintézet mottója

Javítóintézetek büntetőjogi szerepe

Fiatalok bűnelkövetők esetében a kiszabható büntetés/intézkedés a bűncselekmény súlyosságától és az elkövető tárgyaláson tanúsított magatartásától és hozzáállásától függően változhat¹⁰. A Btk. értelmében 2013 közepéig a 14., 2013. július 1-jétől pedig súlyos bűncselekmény esetén már a 12. évet betöltöttök esetében is elrendelhető javítóintézeti nevelés kiszabott intézkedésként. A javítóintézetbe nem kerülhet be 21. életévét betöltött fiatal, a kiszabott intézkedés hossza pedig egy évtől négy évig terjedhet.¹¹

³ A fejezet intézményi történeti részéhez a négy javítóintézet hivatalos honlapján található információkat (történet, SZMSZ, alapító okirat stb.) használtuk forrásul.

⁴ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a büntetésekről és vétségekről.

⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

⁶ 6/1996 (VII.12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól.

⁷ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

⁸ 149/1997. (IX. 10.) korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról.

⁹ 30/1997. (X.11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról.

¹⁰ 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről.

¹¹ Ha a bíróság a fiatalok jogerős elzárására ítélt és enyhítő körülmény alkalmazhatósága esetén betölti a 21. életévét, a megfelelő helyre való átszállításról az intézet igazgatója gondoskodik.

A fiatalok esetében a büntetések kiválasztásánál fő szempont a fiatalok helyes irányú fejlődése, így védelmére és nevelésére különös hangsúlyt kell fektetni¹². Lénárd és Rácz (2004) vizsgálatai alapján a súlyos megítélésű vagy sorozatosan előforduló bűncselekményért (pl. csoportos rablás, élet elleni, más erőszakos vagy elleni bűncselekmény, kifosztás, zsarolás stb.) végrehajtható szabadságvesztést, kisebb súlyú, nem sorozatos bűncselekmények esetében (pl. rablás alapesete, nagyobb értékű lopás stb.) felfüggesztett szabadságvesztést, enyhe súlyú bűncselekmények esetében pedig próbára bocsátást alkalmaznak a legtöbb esetben. Javítóintézeti nevelést, mint joghátrányt jellemzően azokban az esetekben alkalmaznak, amikor a bűncselekmény súlya megengedi az intézkedést, valamint az elkövető fiatal lakókörnyezete, a család társadalmi-gazdasági helyzete nem teszi lehetővé számukra a megfelelő szocializációs közegben való nevelkedést – a próbára bocsátással szemben. Ezért eredményes nevelésük érdekében intézeti elhelyezés szükséges, amely hosszú távon segíthet pótolni az esetleges szocializációs hiányosságokat, megtanítani számukra a problémák kezelését. A fiatalok által elkövetett bűncselekmények súlyosságát, azaz éppen a súlyosság alacsony fokát mutatja, hogy míg 2012-ben büntetés-végrehajtási intézetekben mindössze 42 fő töltötte letöltendő szabadságvesztését, addig a javítóintézetekben elhelyezett nyilvántartottak száma 373 fő volt 2013. december 31-én.¹³

Javítóintézeteken belül

Magyarországon jelenleg négy javítóintézet működik: Aszódon, Debrecenben, Budapesten kettő: Rákospalotán¹⁴, illetve a Szőlő utcában, melyek költségvetését és működési rendjét 2012-től az Emberi Erőforrások Minisztériuma határozza meg. Minden intézmény valamilyen szempont szerint speciális funkciót tölt be a nevelésre utalt fiatalok egyes csoportjai tekintetében. Aszódon csak jogerősen elítélt, Budapesten csak előzetes letartóztatásba helyezett fiúkat fogadnak, Rákospalotán és Debrecenben pedig mind a két típusú javítóintézeti nevelésre utalt fiatalokat is elhelyeznek, előbbiben csakis lányokat.

A négy intézet közül az aszódi és a budapesti intézet befogadókapacitása a legnagyobb, az előzetes letartóztatottak számára biztosított helyek 55%-a a budapesti Szőlő utcai intézetben, míg a jogerősen elítélteknek fenntartott helyek 71%-a Aszódon volt 2013-ban.¹⁵ Ugyanebben az évben összesen 418 férőhelyet biztosítottak a négy intézményben a nevelésre utalt fiataloknak, melyek kihasználtsága – a december 31-i eszmei időpontban – 89%-os volt. A betöltött helyek 43%-át jogerős bírói ítélettel elhelyezettek, 57%-át pedig az előzetes letartóztatásba helyezettek foglalták el. Előzetes sajtóanyagok alapján 2015 közepéig megépül és megkezd működését Nagykanizsán egy újabb javító-nevelő intézet további 108 férőhellyel, mely a meglévő kapacitásokat tekintve közel 24%-os bővülést jelent majd.¹⁶

Az előzetes letartóztatás és a rövid időre történő nevelésre utalás miatt az intézeteken belül magas fokú az elhelyezettek fluktuációja, a tavalyi év folyamán több mint 400-an kerültek be valamelyik javítóintézetbe, és több mint 300-an kerültek ki.

2013-ban az intézetben élők nagy része kiskorú volt, egynegyedük pedig a javítóintézeti elhelyezés felső korhatárának értelmében 18 és 21 év közötti¹⁷. Az intézeti 14–17 éves neveltek az azonos korú bűnelkövetők 3%-át, míg a 18–21 évesek mindössze a 0,6%-át teszik ki. A 2011-es népszámlálási adatok szerint az intézeti átlagéletkor 16,3 év. Bár 2013 júliusától az új büntetőtörvénykönyv értelmében a 14. helyett a 12. életévüket betöltöttek is büntethetők, szabadságvesztésre ítéelhetők indokolt esetben, 2013 végéig 14 évesnél fiatalabb gyermeket nem helyeztek el javítóintézetben.

2. tábla

Javítóintézeti nevelésben részesülők száma december 31-én, 2013

Korcsoport	Jogerős ítélettel	Előzetes letartóztatással	Elhelyezettek összesen
	elhelyezettek száma		
12–13 éves	–	–	–
14–17 éves	94	192	286
18–21 éves	65	22	87
Összesen	159	214	373

A javítóintézeti neveltek 88%-a fiú, mely összhangban van a fiatalok fiúk és a felnőtt férfiak körében is megfigyelhető, a lányoknál és nőknél átlagosan 7–8-szor nagyobb bűnelkövetői aránnyal. Ennek megfelelően magasabb a fiúk számára fenntartott intézeti helyek száma is.

A neveltek jellemzői tehát sok tekintetben nem térnek el sem a fiatal, sem a felnőtt korú bűnelkövetőktől, ugyanakkor esetükben várható, hogy a javítóintézetek csökkenteni tudják a szocializációs, magatartásbeli vagy éppen oktatási hátrányaikat, így a fiatalok bűnelkövető fiatalok később kisebb eséllyel követnek el újra bűncselekményt.

A családi háttér szerepe a bekerülésben

A bűnelkövetésnek és bűnözővé válásnak számos magyarázata alakult ki az utóbbi évszázadban (biológiai, pszichológiai, szociológiai és kriminológiai magyarázatok), melyek más-más irányból közelítik meg a bűnelkövetést. A genetikailag meghatározott (Lombroso 1876) bűnözői hajlam hívei talán egyre kevesebben vannak, de nehéz állást foglalni, és egyértelmű kutatási eredményeket találni az egyéb – szocializációs (Burgess & Akers 1966), tanulási (Bandura 1977), anómiás (Merton 1938), deviancia (Tarde 1890, Vold, Bernard & Snipes 2002), címkézési stb. – elméletek mellett is. Az említett elméletekben azonos, hogy az egyéni jellemzők mellett a társadalmi közegnek, a család funkcionális vagy diszfunkcionális működésének és a társadalmi-gazdasági környezetnek is fontos és meghatározó szerepet tulajdonítanak a bűnelkövetésében (Erdei 2013).

A 2013-ban javítóintézetbe kerültek egynegyede bekerülése előtt átmene-ti vagy tartós nevelésbe vétel alatt állt, háromnegyede saját, vér szerinti családjában élt. A javítóintézeteken belül az országos népességhez képest magasan felülreprezentáltak azok, akik gyermekvédelmi gondoskodás alatt álltak az intézetbe kerülés előtt, hiszen a 14–17 éves nevelésbe vettek aránya mindössze 2% az azonos korú teljes népességhez képest. A 18 éven felüliek esetében a 14–17 évesekhez képest alacsonyabb volt azok aránya, akik saját családból érkeztek (66% a 75%-hoz viszonyítva). A nevelésbe vettek aránya ezzel párhuzamosan a fiatal felnőttek körében volt magasabb (31% a 25%-kal szemben).

A fiatalok 42%-ának éltek együtt a szülei, 46%-ban a szülők elváltak, a fennmaradó esetekben pedig félárván vagy teljesen árván kerültek javítóintézetbe. A legnagyobb eltérés az elvált szülőkkel rendelkezők esetében figyelhető meg, míg a 18 éven felüliek 56%-a, addig a 18. évet be nem töltötteknek a 44%-a tartozott ebbe a csoportba.

Családi háttérüket tekintve markáns különbségek figyelhetők meg a jogerős bírói ítélettel javítóintézeti nevelésre utaltak és az előzetes letartóztatás-

¹² 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről XI. fejezete.

¹³ A javítóintézetekben ténylegesen megforduló fiatalok száma ennél magasabb, az év folyamán 416 fő került be valamilyen formában a javítóintézetekbe gyors és folyamatos fluktuáció mellett 2013-ban.

¹⁴ A továbbiakban a két fővárosi javítóintézet megkülönböztetése érdekében a Szőlő utcait Budapest, a Rákospalotai Javítóintézetet Rákospalota megnevezéssel szerepeltetjük.

¹⁵ Alapító okiratok alapján <http://kozlon yok.hu/kozlon yok/Kozlon yok/12/PDF/2011/24.pdf>.

¹⁶ Nagykanizsai Javító Intézet honlapja.

¹⁷ 30/1997. (X. 11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról kiegészítés 49/2013. (VII. 10.) EMMI rendelet 25. § (2).

ba helyezettek között. A jogerősen elítéltek körében magasabb volt a hátrányos családi helyzetből érkezők aránya: míg az előzetes letartóztatásba helyezettek 18%-a, addig a jogerősen javítóintézeti nevelésre ítélték 41%-a volt átmeneti vagy tartós nevelésbe vett a 2013-ban bekerülők közül.

A családi háttér mellett a speciális nevelési igényű (SNI-s) gyermekek száma is beszedes. A jogerős bírói ítélettel javítóintézetbe kerültek közel 22%-a, míg az előzetes letartóztatásba helyezettek 10%-a volt sajátos nevelési igényű. A 2013-ban hatályos nemzeti köznevelési törvény¹⁸ szerint szakértői bizottság véleménye alapján sorolják ide többek között a mozgászervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, autizmus spektrumzavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral küzdő fiatalokat. A javítóintézetbe bekerültek között ez az arány magas, hiszen a nappali oktatásban részt vevőket tekintve a 14–17, illetve a 18–20 évesek között az SNI-s gyerekek aránya mindössze 2,3% volt 2013-ban. A legutóbbi népszámlálási adatok alapján a fogyatékosokkal élők aránya ugyanakkor alacsony, kevesebb mint 3% volt a javítóintézeti nevelésre utaltak között.

2011-ben az intézeti lakók 7%-ának volt már gyermeke, legtöbb esetben egy, 3 évesnél fiatalabb. Az intézeti átlagéletkor figyelembevételével ez az arány soknak tűnhet, azonban a gyermekesek közel fele 18 évesnél idősebb volt. A népszámlálási adatok alapján nincs nagy eltérés a gyermekes fiúk és lányok között: a nevelt fiúk közel 8, a lányok 5%-ának volt gyermeke, azonban az alacsony esetszámok miatt ez a különbség elenyésző.

A javítóintézetben alacsony a visszaesők aránya: a jogerős ítélettel elhelyezettek mindössze 9%-a. Ennek egyik fő oka lehet, hogy az elítélt fiatalokat kikerülésük után újabb bűnelkövetés esetén nem javítóintézeti nevelésre utalják, hanem súlyosabb szankciót szabnak ki számukra. Mindezek mellett a javítóintézeti ítéletet letöltők többsége közel áll a fiatalkorúság felső korhatárához, így az újabb bűnelkövetés idején már vagy túlkorosak a javítóintézeti neveléshez vagy más szabadságvesztéssel járó büntetést rendelnek el esetükben.

Az elítélés előtti időszakban az elítéltek 64%-a volt valamelyik javítóintézetben vagy büntetés-végrehajtási intézetben előzetes letartóztatásban: több mint egynegyedük félvégnél rövidebb ideig, egynegyedük egy évet meghaladóan, míg a legtöbb fél és egy év közötti időt, ugyanakkor az újonnan elítéltek 36%-a egyáltalán nem töltött időt előzetesben. Az intézetben töltött időre vonatkozó adatokat a népszámlálási adatok is alátámasztják: a 2011-ben nevelésben részesülők közel 2/3-a kevesebb mint egy éve került be az intézetbe.

„Szüleim négyévesen eldobtak. Ami emlékeztet rájuk, a verés és a veszekedés. Most is börtönben vannak. Testvéreim közül – kilencen vannak –, a húgommal tartom a kapcsolatot. Ő is állami nevelt. Őt is csak két év óta ismerem. Itt az intézetben lettem szakmunkás, itt kaptam emberi szót, szeretetet.” (O. Sándor, Aszódi Javítóintézet)

Elkövetett bűncselekmények¹⁹

A bűncselekmények vizsgálatakor fontos szem előtt tartanunk, hogy a szankciók megválasztásakor figyelembe veszik a fiatalok elsődleges szocializációs közegét és az elkövetett bűncselekmény súlyosságát is. Súlyos bűncselekmény esetén fiatalok börtönébe vagy fogházba, enyhébb büntettnél pedig – megfelelő családi környezet megléte esetén – egyéb intézkedésre vagy büntetésre ítélik az elkövetőket.

A javítóintézetekben 2013-ban elhelyezettek által leggyakrabban elkövetett bűncselekmények típusai hasonlóak az országos trendekhez, bár sorrendjükben és nagyságrendjükben mégis vannak különbségek. A leggyakoribbak a vagyon elleni esetek: a javítóintézeti neveltek közel 74%-a került ezért javítóintézetbe (jogerősen elítéltek 64%-a, előzetes letartóztatásban lévők 81%-a), míg a fiatalok közül minden második, az összes regisztrált bűnelkövető közül több mint minden harmadik vagyon elleni bűncselekményt vitt véghez. Minden vizsgált csoportban magas a közrend és a személy elleni bűncselekmények aránya is. Azonban míg a személy elleni bűncselekmények aránya azonos – 10% körüli – mind a három csoportban,

addig a közrend elleni bűncselekmények aránya megközelítőleg négyszerezese (31%) a fiatalok és felnőtt bűnelkövetőkön belül, mint a javítóintézeti neveltek körében. A közrend elleni bűncselekmények között a fiatalok leggyakrabban garázdaságot követnek el, az összes regisztrált bűnelkövető között magas a köz- és magánokirat-hamisítás, az okiratokkal, valamint a kábítószerrel való visszaélés is.²⁰

3. tábla

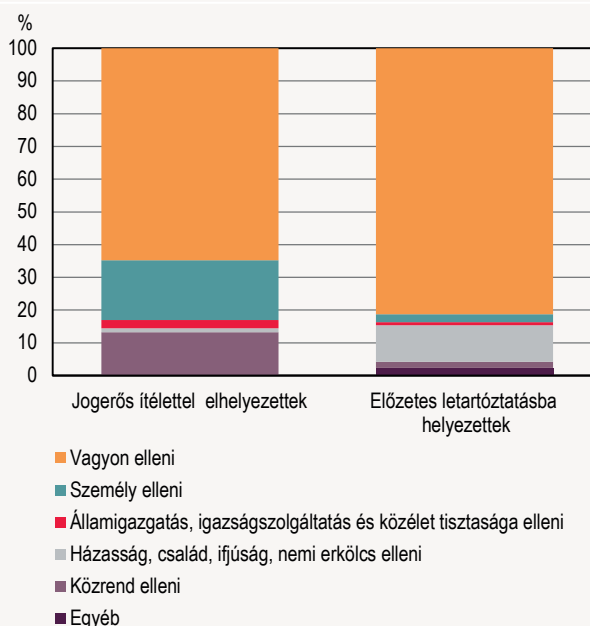
Javítóintézeti neveltek és fiatalok bűncselekményét elkövetők száma és megoszlása

Bűncselekménytípus	Javítóintézeti neveltek		Fiatalok bűncselekményét elkövetők		Összes regisztrált bűnelkövetők	
	száma	megoszlása, %	száma	megoszlása, %	száma	megoszlása, %
	2013		2012		2012	
Személy elleni	34	9	987	10	11 063	11
Közlekedési	–	–	169	2	10 189	10
Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs elleni	26	7	106	1	3 929	4
Államigazgatás, igazságszolgáltatás és közelet tisztasága elleni	6	2	510	5	4 678	5
Közrend elleni	25	7	3 081	31	28 962	29
Gazdasági	–	–	61	1	3 380	3
Vagyon elleni	277	74	5 140	51	37 672	38
Egyéb	5	1	–	–	365	0
Összesen	373	100	10 054	100	100 239	100

A jogerős bírói ítélettel javítóintézeti nevelésre ítélték által elkövetett bűncselekmények között legnagyobb arányban vagyon, személy és közrend elleni bűncselekmények fordultak elő, míg az előzetes letartóztatásban lévők túlnyomórészt, több mint 80%-ban vagyon elleni, 11%-ban pedig házasság, család, ifjúság vagy nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetői.

2. ábra

A jogerős ítélettel és előzetes letartóztatással javítóintézetben lévők megoszlása az elkövetett bűncselekmény szerint, 2013

¹⁸ 2011. évi CXc. törvény a nemzeti köznevelésről.

¹⁹ Fontos kiemelni, hogy a javítóintézeti populáció viszonylag kis mérete miatt egyes alkategóriákban alacsony az esetszám, mely miatt bizonyos összehasonlítások korlátozottak.

²⁰ A fiatalok bűncselekményét elkövetőkhez tartozó adatok a legsúlyosabb elkövetett bűncselekmények megoszlását mutatják.

A nevelés és oktatás szerepe²¹

A javítóintézeteknek a neveltek teljes ellátása mellett biztosítani kell a gondozást, a nevelést, a felügyeletet, az oktatást, képzést és munkafoglalkoztatást, valamint az adminisztrációs ügyek intézését is²². Az egyes intézetekre vonatkozó szabályokat az intézet szervezeti és működési szabályzata (SZMSZ) rögzíti, melyet az intézet igazgatója készít el a nevelő-gondozó munkatársakkal, és a fenntartó jóváhagyása után lép hatályba. Az SZMSZ mellett az intézet belső életének rendjét az intézetek házirendben rögzítik, mely többnyire a szabadidő eltöltéséről, kapcsolattartási lehetőségekről, tárgyi ellátottságról rendelkezik²³. Ennek köszönhetően az egyes intézeteken belül az oktatási és nevelési módszerekben jelentős különbségek lehetnek, vannak olyan programok, elnyert pályázatok, melyek csak 1–1 intézetben hasznosulnak az általános nevelési és oktatási eszközök mellett.

Az Aszódi Javítóintézetben az egyéni fejlesztés mellett művészetterápiát is alkalmaznak a képességek fejlesztésének érdekében.

Ezek az általános eszközök és modellek folyamatosan fejlődnek. A javítóintézetekben alkalmazott pedagógiai módszerek alakulásának irányán az utóbbi évtizedekben érzékelhető az általános pedagógiában is végbemenő változások, mint például a gyermekjogok érvényesülése, módszertani megújulás vagy a humanista szemléletmód, és az intézeteken belül is egyre inkább foglalkoznak a gyermekkor nehézségeivel, az egyéni szükségletekkel és a személyiséggel (Hegedűs 2010).

A javítóintézeteken belül a bekerülteket úgynevezett „otthonokban” helyezik el, a csoportméretet a javítóintézet határozza meg, jellemzően 6–8 főből állnak, de nem lehetnek nagyobbak, mint 12 fő. A csoportok kialakításánál figyelembe veszik a fiatalok korát, az elkövetett bűncselekményt, valamint az előzetes szakértői véleményt és az esetleges különleges nevelési igényeket. Az aszódi javítóintézetben működik befogadó, korrekciós, otthon-, pszichopedagógiai csoport és zárt intézeti részleg is, míg a debreceni intézetben az előzetes letartóztatásba helyezettek és a jogerős ítélettel elhelyezett elválasztása mellett befogadó, speciális és általános csoportok működnek. Az otthonokon belül a nevelők kisebb csoportokkal foglalkoznak (4–5 fő), így biztosítva az egyéni nevelés hatékonyságát.

A javítóintézetek másik fő feladata a fiatalok nevelése mellett a megfelelő oktatás biztosítása is, hiszen kutatások szerint a javítóintézetbe érkezők jelentős lemaradással bírnak, és gyakran sorozatos bukások, iskolakerülés, évkihagyások előzik meg a bekerülést, és jóval alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint az az életkoruk alapján várható (Hegedűs 2010). Az intézetben belül a tankötelezettségi kor betöltésével nem szűnik meg a tanulói státusz és jogviszony, az intézeti tartózkodás alatt a fiataloknak kötelező részt venni az iskolai oktatásban. Számukra gyakran bizonyos készségek, képességek elsajátítása is külön tanulási folyamat, az intézetekben egyéni és csoportos fejlesztések is segítik a tanulás megkönnyítését és a hátrányok pótlását.

4. tábla

A javítóintézeti neveltek száma a legmagasabb befejezett évfolyam és korcsoportok szerint, 2011

Legmagasabb befejezett évfolyam	Korcsoport	
	14–17 éves	18–21 éves
Általános iskola 1–3. évfolyam	3	1
Általános iskola 4–5. évfolyam	39	4
Általános iskola 6–7. évfolyam	121	20
Általános iskola 8. évfolyam	130	29
Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	–	1
Összesen	293	55

²¹ A fejezet több részéhez felhasználtuk az intézetek honlapján elérhető információkat.

²² 30/1997 (X.11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról.

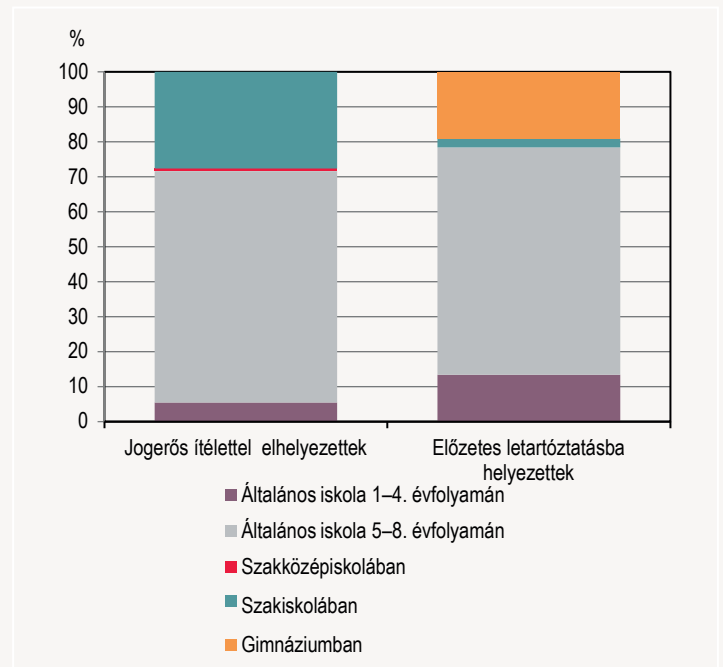
²³ Részletesebben: 30/1997 (X.11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról 6. § (1).

A legutóbbi népszámlálási adatok szerint a 14–17 éves, középiskolás korú neveltek mindössze 44%-a végezte el az általános iskola 8. osztályát, 41%-uk a 6–7. osztályt, a többiek pedig még a 6. osztályt sem fejezték be. A 18 éves vagy idősebb bentlakók fele legalább az általános iskola 8. osztályát elvégezte, középfokú végzettséggel szinte senki nem rendelkezett.

2013-ban az intézetbe befogadottak tanulmányi adatai megerősítik ezt a kijelentést, hiszen a tárgyévben bekerülők 81%-a 14–17 év közötti volt, azaz a fiatalok legalább 81%-a optimális esetben valamilyen középfokú intézményben tanult volna. Ezzel szemben a jogerős ítélettel bekerülők 28%-a, míg az előzetes letartóztatással bekerülők 22%-a tanult valamilyen középfokú oktatási intézményben, és nagyon kis részük nem tanult sehol. A középiskolai képzéstípusok közötti megoszlás nagyban összefüggött azzal, hogy az előzetes letartóztatásban vagy jogerős ítélettel elhelyezett-e a fiatalok. A középiskolás, jogerős ítélettel nevelésre utaltak szakiskolai képzésben, míg a „csak” előzetes letartóztatásba helyezettek döntő többsége gimnáziumi képzésformában vett részt.

3. ábra

A jogerős ítélettel és előzetes letartóztatással javítóintézetben lévő megoszlása képzési szintjük szerint, 2013

A 2012–2013. év adatai alapján az akkor javítóintézeti nevelés keretében képzésben részt vett fiatalok 53%-a sikeresen befejezte azt az évfolyamot vagy tanfolyamot, amelyre járt, és nem kellett osztályt ismételnie. A sikereségi arány ismét jobb az előzetes letartóztatottak között: közülük 57, a jogerősen elítéltek között pedig 49% esetében volt sikeres a tanévzárás. Az intézeti alsó tagozaton tanulóknak a legalacsonyabb a sikereségi rátájuk (24%), ezt jóval meghaladja a felső tagozatosoké (62%), azonban a különbséget az alacsony esetszám is felerősíti egyes alkategóriákban. A középiskolások közül átlagosan közel minden második fiatalnak évet kellett ismételnie, csakhogy a képzéstípusok közötti különbségek itt is megfigyelhetők. A gimnáziumi tanulók közel 100%-a sikeres évet zárt az iskolában, míg a szakközépiskolába járók 87, a szakiskolai tanulók 64%-a nem léphetett felsoőbb évfolyamba a következő tanévben. A sajátos nevelési igényű fiatalok sikereségi mutatója a jogerősen elítéltek között 47%-os, az előzetes letartóztatottak között pedig 10%-os.

A kötelező oktatáson kívül a javítóintézetek sokféle és sokszínű programot és foglalkozást biztosítanak a nevelésre ítélt fiatalok részére, melyeknek különböző korrekciós és fejlesztő hatása lehet szociális, kommunikációs, emocionális, kulturális területen is. Az intézeti lakóknak kötelezően részt kell venniük munkafoglalkozásokon vagy a belső intézeti munkában, mely a komplex fejlesztés egyik fontos pontjaként a munkavállalásra „nevelés” mellett segíti az önálló munkavégzést, kreativitást és önállóságra tanítja a nevelteket.

Több intézményben számítógépes szoba és könyvtár is elérhető a neveltek számára, de olyan színes műhelyek és foglalkozások közül is választhatnak a neveltek, mint a drámapedagógiai műhely, roma kulturális szakkör. Sportolási lehetőség, kertészkedés és kirándulás is biztosított egyes javítóintézetekben.

Kik dolgoznak a javítóintézetekben?

A kötelezően foglalkoztatott javítóintézeti alkalmazottak számát, szükséges iskolai végzettségét és a betöltendő munkaköröket jogszabály határozza meg²⁴, ezek mellett az intézeti feladatoktól függően bizonyos munkakörök betöltetése, vagy éppen be nem töltetése az intézeti igazgató hatáskörébe tartozik. A jogszabály értelmében az intézeti foglalkoztatottak három csoportba sorolhatóak: vezető beosztásúak, pedagógusok és a nevelő-gondozó munkát segítők. A beosztott dolgozók létszámát az intézeteken belül létrehozott csoportok számához, vagy éppen az elhelyezett fiatalok számához kötik, így a foglalkoztatottak száma például a Rákospalotai és az Aszódai Javítóintézet között jelentősen különbözik.

2013-ban a négy javítóintézetben összesen 437 főt foglalkoztattak, akiknek a 65%-a jogszabályban előírt kötelező munkakörökben, főállásban vagy részállásban dolgozott, míg a maradék 35% helyi döntés alapján, a feladatokhoz igazodóan került alkalmazásba.

A javítóintézetben dolgozók legnagyobb részét – a dolgozók több mint a felét – a pedagógus feladatokat ellátó nevelők (2 fő/csoport) és a nevelési-gondozási feladatokat végző gyermekfelügyelők (3 fő/csoport) alkotják. A 108 felsőfokú végzettségű nevelő közel 62%-ának felsőfokú pedagógus, 29%-ának felsőfokú szociális jellegű képzése volt, a 147 gyermekfelügyelő közül pedig 9 fő végzett főiskolát, vagy egyetemet, legnagyobb hányaduk OKJ-s pedagógus szakképzéssel rendelkezett. E két munkakörben, melyek nevelési szempontból a legnagyobb mértékben járulhatnak hozzá a fiatalok segítségéhez, neveléséhez és hátrányaik leküzdéséhez, a dolgozók megfeleltek a törvényileg előírt feltételeknek. A megfelelő képzés és az egy dolgozóra jutó alacsony gyermekszám biztosíthatja a nevelő/felügyelő munka magas minőségű elvégzését, a fiatalok számára a megfelelő mennyiségű és szakképzett figyelmet, mely az intézet elhagyását követően segíti őket a megfelelő értékek elsajátításában és a társadalmi integrációban.

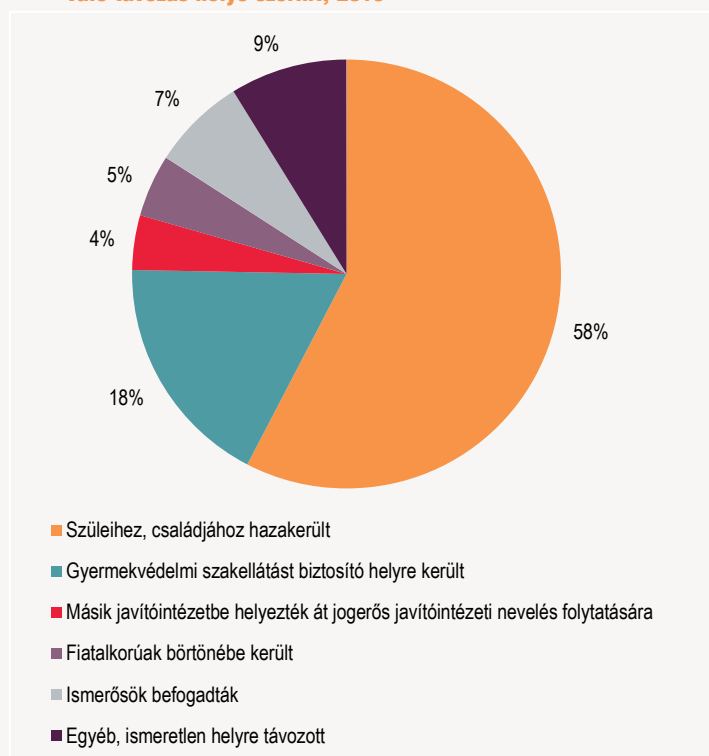
Kikerülés, szökések és utánkövetés

Az intézeti nevelésből való kikerülésnek több módja van, és több enyhítő feltétel is lerövidítheti a bentöltött időt (ilyen kedvezmény például az ideiglenes elbocsátás). Kikerülni lehetséges szabályos, hivatalos módon, de a szökések sem ritkák.

A jogerős bírói ítélettel javítóintézeti nevelésre utaltak közül 170-en kerültek ki 2013-ban (a bekerülő közel 140-hez hasonlítva), ami újra azt támasztja alá, hogy a javítóintézetben belül gyorsan változik az elítéltek összetétele. A kikerülők legnagyobb arányban családjukhoz, szüleikhez kerültek vissza (58%), többen gyermekvédelmi szakellátást biztosító helyre (18%), de voltak, akik másik javítóintézetbe (4%), fiatalkorúak börtönébe (5%), vagy ismerősökhöz kerültek (7%).

4. ábra

A jogerős ítélettel letöltött neveltek megoszlása a javítóintézetből való távozás helye szerint, 2013

Az előzetes letartóztatásban lévők adatai már ennyire nem egyértelműek. Az intézetek közötti áthelyezések, jogerős ítélettel javítóintézeti nevelésre vagy büntetés-végrehajtási intézetbe való áthelyezések miatt nehéz pontosan követni a neveltek útját, besorolni a megszűnéseket és azoknak okait. Legnagyobb arányban azok hagyták el az intézetet, akiknek az előzetes letartóztatását a büntetőeljárás folytatása mellett megszüntették (62%), emellett 36 esetben (24%) a büntetőeljárás folytatása mellett egyéb kényszerintézkedést rendeltek el a fiatal bűnelkövetőkkel szemben. Az előzetes letartóztatás megszüntetése után jogerős bírói ítélettel 49 fő került javítóintézeti nevelésbe, 25-en pedig átkerültek valamelyik büntetés-végrehajtási intézetbe. Néhány nevelt másik javítóintézetbe került át előzetes letartóztatás folytatására (8 fő), valamint felfüggesztett szabadságvesztést kapott (3 fő), felmentés vagy próbára bocsátás pedig nem fordult elő 2013-ban.

Az elbocsájtott fiataloknak – koruktól függetlenül – minden intézetben lehetőségük van utógondozói részlegben maradni 21 éves korukig, amennyiben családjukba, otthonukba nem térhetnek vissza, és az elbocsátás időpontjáig nem biztosított számukra a megélhetési és lakhatási feltételek. A részleg lehetőséget ad a tanulmányok befejezésére, az intézeti oktatásban és képzésben való további részvételre (a részletes programterveket az egyes intézetek SZMSZ-ei tartalmazzák).²⁵

A nevelésre utaltak közül „nem hivatalos” módon 76-an távoztak az év folyamán, összesen 96 alkalommal. Az esetek több mint háromnegyedében 1 alkalommal, a fennmaradó egynegyed részben pedig 2 vagy 3 alkalommal szöktek meg, háromnál több szökés nem történt. Az esetek 96%-ában nem az előzetes letartóztatásban lévők, hanem a jogerősen nevelésre utaltak szöktek meg, és szökési idejük alatt csak ők követték el valamilyen vagyon vagy közrend elleni bűncselekményt, igaz, mindössze 7 esetben.

A javítóintézetek rendtartásáról szóló rendelet szerint az intézet munkatársai felkészítik és segítik a távozó fiatalokat a családba való visszatérésben, támogatják az önálló élet megkezdését, azonban az elbocsátás után

²⁴ 30/1997. évi (X.11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról 1. és 2. mellékletében.

²⁵ Részletesebben lásd: Medveczky Rita kvantitatív elemzése az utógondozói munkáról és tapasztalatokról: http://www.aszod-afi.hu/pdf/medveczky_rita_1.pdf és http://www.aszod-afi.hu/pdf/medveczky_rita_2.pdf

semmiféle nyomon követést, ellenőrzést nem végeznek. Ezt a feladatot többnyire civil szervezetek, alapítványok vagy egyesületek által működtetett műhelyek biztosítják, melyek gyakran már a szabadulásra is felkészítik a fogva tartottakat, és szabadulásuk után is folyamatos segítséget nyújtanak a fiatalok számára, pótolva az állami gyermekvédelem e hiányosságát.

A javítóintézeteken túl

A javítóintézeteknek folyamatosan újabb és újabb kihívásokkal kell szembenézniük: az agresszió térnyerése és a drogfogyasztás elterjedése a fiatalok között (is) nagymértékben befolyásolja az intézetek mindennapi életét. A gyermekkor átalakult, az első bűnelkövetések átlagéletkora folyamatosan csökken, és nő az erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt javító- vagy büntetés-végrehajtási intézetbe kerülők száma. Az intézeti dolgozóknak ezekkel minden nap meg kell birkóznuk, miközben minőségi szakellátást, nevelést és oktatást kell nyújtaniuk a fiatalok számára, annak érdekében, hogy szabadulásuk után könnyebben reintegrálódhassanak a társadalomba, és ne váljanak később visszaesőkké. A foglalkoztatottak helyzete azért sem könnyű, mert alacsony bérezésük mellett a javítóintézetek társadalmi megítélése is inkább negatív: gyakran gondolunk börtönre, vagy olyan zárt intézményre, ahol bűnözők vannak. Ez többnyire az információhiánynak köszönhető, mely áthidalása részben az intézetek és a fiatalokkal foglalkozó tudományos diskurzus felelőssége: megfelelő, kifelé irányuló kommunikációval eljuttatni a társadalom felé a javítóintézetek nevelő, oktató, hátránycsökkentő céljait.

Mindezek mellett a legnagyobb probléma a javítóintézetből kikerültek megfelelő utánkövetése. Nem állnak rendelkezésre olyan kvantitatív adatok ma Magyarországon, amelyek alátámaszthatnák – vagy éppen megcáfolhatnák – a javítóintézeti nevelés eredményességét, hosszú távú hatását. A javítóintézetek közötti együttműködés, a tapasztalatok, információk folyamatos cseréje és az egyes intézetekben folyó – többnyire kvalitatív – kutatások hozzájárulnak ahhoz, hogy a legjobb elméleti tudás és módszertan alakuljon ki, javuljon a javítóintézetek hatékonysága.

Felhasznált irodalom

B. Aczél Anna: Speciális nevelőotthonokban és zárt intézetekben nevelkedő fiatalok iratanyag-elemzésének tapasztalatai. In Kósáné Ormai Vera, Münnich Iván (szerk.): *Szocializációs zavarok – beilleszkedési nehézségek*. Tankönyvkiadó, 114–129., Budapest, 1985

Bandura, A.: *Social learning theory*. Englewood Cliffs. Prentice Hall, 12–29. NJ, 1977

Bujdos László: A nevelés helyzete és változásai Aszódon 1. rész. In Kóti Lajos (szerk.): *Tanulmányok, cikkek a fővárosi gyermekvédelem köréből*. Fővárosi Tanács, 99–130., Budapest, 1988

Bujdos László: A nevelés helyzete és változásai Aszódon 2. rész. In Kóti Lajos (szerk.): *Tanulmányok, cikkek a fővárosi gyermekvédelem köréből*. Fővárosi Tanács, 27–66., Budapest, 1989

Burgess, R.L., Akers R.L.: A Differential Association – Reinforcement Theory of Criminal Behavior. *Social Problems* 14: 128–147. 1966

Erdei Gábor: A bűnözés társadalmi-gazdasági aspektusai. *Hadtudományi szemle*, 6. (2): 59–67., 2013

Hegedűs Judit: *Fiatalkorú bűnelkövetők gyermekkorai és a javítóintézetben töltött éveik pedagógiai vizsgálata*. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Doktori (PhD) Disszertáció, Budapest, 2007

Hegedűs Judit: A javítóintézeti nevelés elmélete. In Hegedűs Judit (szerk.): *A javítóintézet világa*. Eötvös József Könyvkiadó, 51–63., Budapest, 2007

Lénárd Krisztina, Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai. In Papházi Tibor (szerk.): *Javítóintézet, család, gyermekvédelem*. Budapest: NCSSZI, 61–116., Budapest, 2004

Lombroso, C.: *Criminal Man* (Translated and new introduction by Mary Gibson, Nicole Hahn Rafter, 2006). Duke University Press, NC, 1876

Merton, R.K.: Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* 3. (5): 672–82., 1938

Tarde, J.G.: *La Criminalité comparée Comparative Criminality* (Translated by Rapelje Howell 1912). Quadrangle Books, 364–394., Chicago, 1890

Volentics Anna: Devianciák, gyermekvédelem, bűnmegelőzés. In Sárík Eszter, Marosi Krisztina (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* (61). Magyar Kriminológiai Társaság, 90–96., Budapest, 2004

Vold, G.B., Bernard, T.J., Snipes, J.B.: *Theoretical Criminology* (5th ed.). Oxford University Press, 352–369., New York City, 2002

EMMI Aszódi Javítóintézet honlapja
<http://www.aszod-afi.hu/> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 15.)

EMMI Debreceni Javítóintézet honlapja
<http://www.dji.hu/> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 15.)

EMMI Rákospalotai Javítóintézet honlapja
<http://www.leanynevelo.hu/> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 15.)

EMMI Budapesti Javítóintézet honlapja
<http://www.bpjavito.hu/> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 15.)

EMMI Nagykanizsai Javító Intézet honlapja:
<http://www.nkji.hu/> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 15.)

Elérhetőségek:

kommunikacio@ksh.hu

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu